

Nepřirozené vyjadřování

Máte pocit, že stylistika vlastně není tak důležitá? Že záleží hlavně na gramatice, na tom, aby text byl bez objektivně „měřitelných“ chyb? Pak se podívejte třeba na tuto větu:

- Při použití malými dětmi nebo nemohoucími osobami zajistěte odpovídající dozor, aby nedošlo k hraní nebo špatnému zacházení se spotřebičem.

Ano, není tam gramatická chyba a ano, je to srozumitelné. Takhle to ovšem vypadá, když píšeme v češtině, ale ne česky. V této kapitole se budeme zabývat stavbou vět – naučíme se členit věty a tvořit vazby tak, aby naše texty respektovaly všechny požadavky naší mateřštiny na přirozené a čtivé vyjadřování.

Jazyky se neliší jen slovní zásobou

Každý jazyk má své charakteristické zvláštnosti, takže způsob vyjadřování, který je v jednom jazyce přirozený, je v jazyce jiném nepřijatelný. Rozdílnost jazyků v této oblasti je různá – logicky například slovenština se v oblasti stylistických pravidel liší od češtiny minimálně. Totéž už ale nelze říci o jazyku, který začíná být některým generacím Čechů ještě bližší než jazyk našich východních sousedů. Angličtině.

S angličtinou se stále častěji setkáváme nejen ve světě zábavy, ale spousta z nás také v práci. V mnoha oborech tvoří anglická vyjádření a spojení základ používané terminologie. Řada manuálů a dalších odborných příruček je i v rámci českého prostředí buď ponechávána v jazyce Shakespearově, nebo je z angličtiny – často poměrně nešikovně – přeložena. Je tedy logické, že světový jazyk číslo jedna výrazně ovlivňuje naši mluvu (a tím pádem i naše texty). V oblasti celkové jazykové kultury to způsobuje poměrně velké problémy – právě proto, že

V žádné oblasti stylistiky není vliv angličtiny tak jasně patrný jako právě u stavby vět. Nedivte se tedy, že v této kapitole budeme vliv angličtiny nemilosrdně pranýřovat. Ale nemyslíme to osobně. Naše oblíbené kapely také zpívají anglicky...

Popularita slovesných substantiv

Někdy to skoro vypadá, jako bychom angličtině záviděli, jak stručně a zhuštěně se umí vyjadřovat, a jako bychom se jí mermomocí snažili napodobit. Má to jeden podstatný háček: Naše mateřština takovému zhuštěnému vyjadřování naprosto není přizpůsobena.

Angličtina je specifická vysokým výskytem takzvaných slovesných substantiv. Pro vás, kteří umíte anglicky, ale nevyznáte se zase tolik v latinských termínech, doplníme drobné vysvětlení: To jsou ta slova končící na *-ing*. Slovesná substantiva máme i v češtině – jsou to podstatná jména přímo vytvořená ze sloves. Tedy slovesné substantivum od slovesa *krátit* je *krácení*, od *osvobodit* je to *osvobození*, od *nahrát* *nahrání* atd. Právě tato substantiva jsou jedním ze základních kamenů zhuštěného vyjadřování v angličtině.

Rozdíl mezi oběma jazyky je v tom, že čeština používá slovesná substantiva v nepoměrně menší míře než angličtina. Místo nich si naše mateřština libuje ve vedlejších větách. V následujících dvou větách uvidíte, jak vypadají obě formulace v praxi.

- Chtěl po mně *buzení* vždy v sedm ráno.
- Chtěl po mně, *abych ho* vždy v sedm ráno *vzbudil*.

Na uvedeném příkladu jsou vidět dvě typické charakteristiky použití slovesných substantiv: Za prvé, takové vyjádření často zní velmi **nepřirozeně**, ale (za druhé) je téměř vždy **stručnější**. A to je právě kámen úrazu. V zoufalé honbě za co nejstručnějším a co nejuděrnějším vyjádřením se někteří pisatelé do slovesných substantiv úplně zamilovali a – s odpuštěním – cpou je, kam se dá.

Nejvýrazněji je to samozřejmě patrné v oblasti, kde je umění vměstnat maximum myšlenek na minimum prostoru zvláště žádané – v marketingu. Stejně tak se na stručnost klade důraz například v médiích,

takže se není co divit, že už nás přehnané používání slovesných substantiv straší nejen v textech, ale i mluveném projevu.

Podívejte se ale, jak nepřirozené věty pak vznikají:

- Na základě *vyjasnění* představ s vámi celý projekt doladíme.
- V případě Vašeho *nedodržení* smlouvy dohoda zaniká.
- Cílem je *zabránění* *viklání* nohy v patní části.

Jistě, stručnost je cenná a „rozplizlé“ vyjadřování asi čtenáře, případně posluchače, také zrovna nenadchne. Ale nebylo by dobré smířit se s několika znaky navíc? Vždyť text, který je sice maximálně stručný, ale hemží se větami, které se skoro nedají číst, mnoho zákazníků nepřiláká. Oč lépe by znělo například:

- Společně si vyjasníme své představy a na základě toho celý projekt doladíme.
- V případě, že nedodržíte smlouvu, dohoda zaniká.
- Cílem je zabránit tomu, aby se noha v patní části viklala.

A v případě druhého příkladu je nová věta dokonce kratší!

Vůbec nejhorší jsou pak případy, kdy je do formy slovesného substantiva převedeno sloveso se zvratným *se*, *si*. U těchto sloves by se používání slovesných substantiv mělo snad zakázat zákonem. Vždyť posuďte sami:

- Leták slouží k *seznámení se* s obsahem kurzu.
- Dej mu na *vyběhání si* papírů dost času.

V kombinaci s přivlastňovacím zájmenem či přídavným jménem vzniká už úplná parodie na češtinu:

- *Její vydávání se* za bratra mělo soudní dohru.

To přece nikdo nemůže myslet vážně. A přesto je to běžné a klidně nás tím krmí i reportéři hlavních večerních zpráv (jako v případě posledního příkladu – věřte nebo ne).

Podívejte se na další příklad toho, jak nenápadné, leč nepřirozené může být, když zbytečně nepoužijeme vedlejší větu:

- *V případě deště* si vezměte větrovku.

V případě deště? To má být přirozené vyjadřování? Asi si neumíme představit, jak otec volá na synka, který se chystá ven: „V případě deště si vezmi bundu!“ Absurdní, že? Ne, určitě by řekl něco ve smyslu:

- Když bude pršet, vezmi si bundu!

Není důvod přistupovat v psaném textu k větě jinak. Pokud jde o stavbu vět, pište tak, jak mluvíte – je to nejlepší vodítko.

A nebojte se používat vedlejší věty. Klidně jich může být hodně – kdyby vám kvůli tomu vznikalo příliš dlouhé a složité souvětí, vyřešte to jednoduše: **Souvětí rozdělte**. Je to lepší než ho začít „zjednodušovat“ slovesnými substantivy.

Sečteno a podtrženo: Nezestručňujte za každou cenu – tím méně za cenu nadbytečného používání slovesných substantiv. Naše mateřština na to není stavěná, a protože je to velice krásný jazyk, jistě jí odpustíme, že je možná trochu „ukecaná“.

Řetězce podstatných jmen

Nejde jen o substantiva slovesná. V češtině jsou nepřirozené i řetězce substantiv jako takových. Občas se nás peněžní domy snaží zlákat třeba následující výhodou:

- Možnost pojištění schopnosti splácení půjčky.

Pět podstatných jmen za sebou. Sympatická věta to zrovna není, že? Přitom řešení je tak jednoduché: Stačí nahradit obě slovesná substantiva slovesem:

- Možnost pojistit si schopnost splácet půjčku.

Řekněte, zda to nezní o dost lépe. Podobným způsobem lze rozbít téměř všechny nepříjemné „soustavy“ podstatných jmen.

Nadužívání trpného rodu

Z angličtiny k nám též proniká nadužívání trpného rodu neboli pasiva. Lépe řečeno, ono v angličtině se o nadužívání nejedná, v tomto jazyce je časté použití trpného rodu zcela „legitimní“. V češtině už méně.

Trpný rod vytváříme dvěma způsoby:

1. opisným tvarem
2. zvratnou podobou slovesa

V opisném tvaru přidáváme jako pomůcku sloveso „být“ (to jsou ty tvary jako *byl spatřen, je opravována* apod.). Tuto podobu pasiva používáme zejména k vyjádření dokončeného děje. Naopak u zvratné podoby slovesa převažuje přítomný čas: *Tady se staví sídliště. Stroj se tu používá dost často.*

Jak vypadá zbytečné užití trpného rodu v praxi? Podívejte se například na větu:

- Zákazníková potřeba kvalitního výrobku je naplněna.

Ne že bychom této větě nerozuměli, ale jako bychom při jejím čtení cítili, že jazyk (teď myslíme češtinu, ne část těla) ohýbáme do nepřirozených tvarů a podob. Vzniklá věta působí násilně – rozhodně nevyvolává dojem, že plynule běží přirozenou cestou. Proč?

Trpný rod totiž odstraňuje prvek *hybatele děje*, protože ten někdy ani není znám. Trpný rod je pak velmi praktický, poněvadž když ho použijeme, žádného *hybatele děje* nepotřebujeme. Je ale škoda, že se tento prvek používá zbytečně často. Někdy totiž stačí trochu pozměnit svůj přístup k větě, a zjistíme, že trpný rod není třeba. Ukažme si příklad.

V reklamním letáku výrobce spotřebičů už nečteme vyjádření „*vyrábíme* pračky pomocí moderních technologií“, ale „naše pračky *jsou vyráběny* pomocí moderních technologií“. Jako by se výrobci styděli za výsledky své práce a nechtěli s ní mít nic společného. Nebo je to ušlechtilá skromnost? Ale vždyť i tak se lze trpnému rodu vyhnout! „K výrobě našich praček slouží moderní technologie.“ A je to. Nemusí tam být ani výrobci, ani trpný rod. Chce to jen trochu přemýšlet.

Samozřejmě je namístě připomenout, že trpný rod není v češtině nic zapovězeného. Občas se hodí, zejména tam, kde *hybatele děje* opravdu neznáme. Jen se používá (vidíte, také tu máme trpný rod) příliš často. Je to tedy legitimní součást češtiny, ale snažme se s ním šetřit.

Jak se všechno dělá samo

Když už mluvíme o tom, jak z našich textů čím dál více mizí hybatelé děje – všimli jste si, že k tomu pisatelé ani nepotřebují přehnaně používat trpný rod? Z různých textů a úředních spisů, dokonce i z reklamních materiálů se vůbec zdá, jako by v dnešním světě už nikdo nic nedělal. Jak to? Ono totiž ke všemu samo dochází, všechno je provedeno a vede to k něčemu.

Dostanete dopis od banky a v něm nestojí zkrátka „změnili jsme Vám přístupové heslo“, ale „u Vaší osoby došlo ke změně přístupového hesla“. Přesně podle motto – my nic, my muzikanti. Nedožvíte se, že „výhodu můžete využít bezplatně“, ale že „využití výhody je bezplatné“. Problém není ani tak v tom, že se z vět vytrácí lidský činitel. Jde o to, že taková vyjádření – a to je vlastně sama podstata stylistiky – nejsou pro náš jazyk přirozená.

Následující souvětí mluví o velmi citlivém problému a pochází z naší korektorské praxe:

- Projekt usnadní ekologickou výchovu dětí předškolního a mladšího školního věku, zejména pak dětí s postižením, u kterých je vzhledem k složitějšímu přesunu problematický kontakt s přírodou.

Když si souvětí pozorně přečtete (možná stačí i přečíst rychle a povrchně), určitě si všimnete, že hezky začíná. Ale co ten závěr? Pokusme se odstranit doplňující výrazy kolem a „vydestilovat“ z věty hlavní vazbu: děti, u kterých je kontakt. Cože? U dětí snad může být třeba chuť, ale kontakt? A když už jsme u toho, co ta pasáž „vzhledem ke složitějšímu přesunu“? Jako bychom mluvili o přesunu zboží... Jde ale přece o děti! Určitě nejsme sami, kdo se u takových vazeb ošívá. Pokusme se tedy souvětí trochu zlidštit:

- Projekt usnadní ekologickou výchovu dětí předškolního a mladšího školního věku, zejména pak dětí s postižením, které se těžko přesouvají z místa na místo, a proto se jen málokdy dostanou do přírody.

Vidíte? Když rozbíjíme vazbu „u dětí je kontakt“, nesmíme zbytečně lpět na spojení „kontakt s přírodou“. Zkrátka tutéž myšlenku vyjádří-

Ale co, třeba se přístup „ono samo“ prosadí za chvíli všude. Vždyť je to dobrá metoda, jak se zbavit odpovědnosti.

Syn přijde z hospody, náležitě pod parou, a povídá: „Došlo u mě k vypití dvanácti piv, načež byl spolužákův nos rozbit mou pěstí, což vedlo k jeho převozu do nemocnice.“

„Výborně, jdi si lehnout, Honzíku.“

A je to.

Úmyslně odlidštěný jazyk

Když tak čteme a posloucháme, jak se používá čeština kolem nás, máme dojem, že velká spousta lidí vlastně používá jazyky dva: Ten jeden mají pro normální komunikaci a ten druhý jim slouží, když se pohybují ve vodách své profese nebo komunikují na oficiální úrovni. Což o to, ono je samozřejmě v pořádku mluvit při některých příležitostech třeba spisovně. Ale tady už nejde jen o spisovnost.

Někteří mluvčí se snaží mluvit či psát jaksí na úrovni, vzdělaně, oficiálně. Jenže mluví plynule, uměle a nepřirozeně. Mohou pak vzniknout věty jako tato:

- Roleta snižuje množství světelných a tepelných zisků ze slunečního záření.

Ono se možná na první přečtení zdá, že je vše v pořádku. Zní to odborně a přesvědčivě, že? Až do chvíle, kdy se zamyslíte nad významem věty. Co ty tepelné zisky? A množství zisků? A sluneční záření... Vždyť je to vlastně jen zcela odlidštěný a strojový způsob, jak říci, že vám do bytu nebude tolik šajnit slunce! Co třeba:

- Díky roletě nebudete mít v místnosti tolik světla a horka ze slunce.

Možná byste ani nevěřili, jak je podobný rádooby vznešený způsob vyjadřování rozšířený. Mluví tak politici, podnikatelé, manažeři, často už i novináři, ale co je nejhorší – tento způsob mluvy nevyhnutelně proniká i mezi „běžnou populací“. Spousta lidí začíná mít tendenci se takto vyjadřovat, jakmile komunikují s úřady či s médii a zejména při pracovních setkáních a prezentacích.

Když se přestěhujeme, kdo ví, proč babičce píšeme:

- Babi, přestěhoval jsem se, moje nová adresa je...

Zatímco když tutéž skutečnost sdělujeme úřadům, v dopise stojí:

- Tímto vás informuji, že u mé osoby došlo ke změně bydliště...

Nepřijde vám takové vyjadřování jako karikatura češtiny? Navíc je vlastně mnohem méně srozumitelné než vyjadřování normální, takže i praktický účel této „floskulovité“ češtiny¹ se dá rozhodně zpochybnit. O to více překvapí, že se taková čeština velmi často objevuje v reklamě. Například v textech, které jsou určeny běžné veřejnosti, to přitom vůbec nedává smysl – jak může takový jazyk někoho nalákat?

Je pochopitelné, že v textech či mluvených projevech určených znal-
cům daného tématu se nezbytně vyskytují odborné výrazy a spojení, ale to je jiný případ. Většina z nás nemá prakticky nikdy důvod snažit se vyjadřovat jinak, než když zkrátka chceme někomu něco srozumitelně sdělit či vysvětlit.

Souhrnně řečeno...

Pojďme si hlavní zásady z této kapitoly ještě zopakovat, protože z hle-
diska sekce „Jak psát čtivě“ byla bezesporu klíčová.

1. Mluvte a pište přirozeně, nesnažte se působit úředně ani „světově“.
2. Nepokoušejte se za každou cenu o stručnost. Vedlejší věty jsou nedílnou součástí češtiny.
3. Nepřehánějte to s trpným rodem.
4. Spojení „docházet k“ zcela vyřadte ze svého slovníku. Považujte ho třeba za vulgarismus.

V dalších kapitolách tohoto oddílu se od celkového přístupu k jazy-
ku přesuneme ke konkrétním stylistickým prohrěškům ve stavbách vět
a výběru slov.

13 – RYCHLÝ TEST ZNALOSTÍ

Otestujte si, jak dobře jste pochopili problematiku této kapitoly. Správ-
né odpovědi na otázky naleznete na konci knihy.

1. Pokuste se přeformulovat
následující věty tak, aby zněly přirozeně:

- V případě zájmu o naše služby nám zavolejte.

.....
.....

- Do další fáze výuky postoupíte po osvojení si základních návy-
ků.

.....
.....

- V případě opakovaného porušení povinností z vaší strany bude-
me muset smlouvu ukončit.

.....
.....

- A o tom to je, ta gramatika.

.....
.....

- Potom je podmínkou uplatnění tvého nároku zjištění existence
úpadku společnosti.

.....
.....

- Naším výzkumným týmem byly vyzkoušeny nové metody a po-
stupy.

.....

- Díky jejich provedení určitých úprav stroj začal opět fungovat.
.....
.....
- Brzy došlo k výskytu vážných problémů.
.....
.....
- Odstoupil z funkce, než proti němu mohly být ze strany správce uplatněny sankce.
.....
.....
- Při tomto procesu dochází k průchodu proteinů membránou.
.....
.....
- Provádíme výzkum vlivu člověka na životní prostředí.
.....
.....
- Tato soutěž povzbuzuje žáky ukázat svou kreativitu.
.....
.....
- Touží po vymanění se z útlaku.
.....
.....
- Vyšší mýtnou sazbou jsou dopravci motivováni k investicím do moderních vozidel.
.....
.....

2. Vyberte správnou podobu sporného slova ve větách:

- Využil mezery mezi **nohami** stolu a kopal mě **oběma nohama** do kolene.
- Dokázal se vztyčit na **rukách/rukou**. (Oba tvary jsou v pořádku.)
- Ta židle má nějak málo **noh**, ne?
- Všechno jsem to vybudoval **tématu svýma rukama**.
- Byl to **triumf** naděje nad zkušeností.
- Náš závodník **triumfoval** v rekordním čase.
- Se **statusem** amatéra nemůžeš očekávat stejné služby, jako mají profesionálové.
- Ve firemním **statutu** je jasně uvedeno, že takový postup je nepřijatelný.

Kapitola 13: Nepřirozené vyjadřování

1. Pokuste se přeformulovat následující věty tak, aby zněly přirozeně:

Věty by mohly znít například takto:

- Budete-li mít zájem o naše služby, zavolejte nám.
- Do další fáze výuky postoupíte, až si osvojíte základní návyky.
- Pokud budete opakovaně porušovat své povinnosti, budeme muset smlouvu ukončit.
- A o to v gramatice jde.
- Potom můžeš uplatnit svůj nárok jen tehdy, když se zjistí, že společnost je v úpadku.
- Náš výzkumný tým vyzkoušel nové metody a postupy.
- Díky tomu, že provedli určité úpravy, začal stroj opět fungovat.
- Brzy se objevily vážné problémy.
- Odstoupil z funkce, než proti němu mohl správce uplatnit sankce.
- Při tomto procesu proteiny procházejí membránou.
- Zkoumáme vliv člověka na životní prostředí.
- Tato soutěž povzbuzuje žáky, aby ukázali svou kreativitu.

- Touží vymanit se z útlaku.
- Vyšší mýtná sazba motivuje dopravce k tomu, aby investovali do moderních vozidel.

Kapitola 14: Jazyk spisovný, hovorová a obecná čeština

1. Pokuste se odhadnout, která slova (příp. tvary) z následujícího seznamu jsou hovorová:

- Tyto výrazy (tvary) jsou hovorové: motorka, ateisti, metrák, fér, fit, dalece, jestli, tohle, honem
- A tyto nikoli: sekunda, auto, agenti, hodně, spousta, všemožně, nejlíp, víc, takhle, aspoň

Kapitola 15: Uvržení do vazby?

1. Ve kterých z těchto vět jsou všechny vazby v pořádku a ve kterých jsme se naopak prohřešili proti češtině?

V následujících větách se objevily chybné vazby:

- Mně už jsou všechny tvoje názory jedno. (Správně např.: „Mně už na tvých názorech nezáleží.“)
- Na vrcholu hory, jež dosáhli v 11 hodin, se jim otevřely nádherné výhledy do údolí. (Správně „jehož dosáhli“.)

Kapitola 16: Stavba vět

1. Opravte tyto věty tak, aby splňovaly všechny stylistické nároky:

Věty by byly mnohem přirozenější například v tomto znění (tučně vyznačena opravená místa):

- **Jednak** mi přinesl květiny a **jednak** mi daroval náramek.
- Mezi hlavní oblasti **naší** činnosti patří **poradenství**.